

Kantova teorija suda

Sarić, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:265111>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju

**Kantova teorija suda
(završni rad)**

Mentor: prof. dr. sc. Predrag Šustar

Studentica: Mia Sarić

JMBAG: 0009058131

Studij: Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij engleskog jezika i književnosti i filozofije

Godina studija: 3. godina

Rijeka, rujan 2020.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
SUMMARY	4
1. Uvod	5
2. Immanuel Kant: primjena kritičke metode u filozofiji spoznaje	5
3. 1. Pojmovno određenje “suda” i ostalih kognitivnih sposobnosti	8
3.2. Sudovi kao propozicijske spoznaje	12
3.3. Objektivna valjanost i istinitost suda	13
4. Vrste sudova	14
4.1. Kantova tablica sudova	16
4.2. Vrste propozicijskih sadržaja suda	17
4.2.1. Distinkcija a priori / a posteriori sudova	17
4.2.2. Distinkcija analitičkog / sintetičkog suda	19
4.2.3. Kantova klasifikacija mogućih sudova	21
4.2.4. Kantovo opravdanje a priori sintetičkih sudova	22
4.2.5. Analitičko a posteriori znanje kao izazov Kantu	23
5. Kantova metafizika sudova: Transcendentalni idealizam	24
5.1. Prigovori transcendentalnom idealizmu Immanuela Kanta	26
6. Zaključak	28
7. Popis literature	29
8. Popis tablica	31

SAŽETAK

Immanuel Kant, jedan od najznačajnijih mislitelja prosvjetiteljstva, na pretpostavkama kopernikanskog obrata, razvija teoriju spoznaje koja u središte promišljanja postavlja racionalnog čovjeka, koji medijem uma, kao okvira mogućnosti ljudskog znanja, spoznaje vanjski svijet. Kantova teorija spoznaje na jednoj razini ujedinjuje, dok na drugoj odbacuje teze racionalista i empirista: unatoč tome što Kant tvrdi da svijet spoznajemo međudjelovanjem kognitivnih sposobnosti ujedno umske i osjetilne prirode, istovremeno pretpostavlja kako pravu sliku svijeta čovjek nikada neće imati, jer se prava priroda svijeta u ljudskom umu pojavljuje samo u obliku predodžbi - mentalnih slika, odnosno fenomena, što Kant naziva metafizikom transcendentalnog idealizma. Utoliko, Kant ne istražuje uvjete i ograničenja empirijske stvarnosti, već se okreće analizi i kategorizaciji uvjeta lingvističke stvarnosti, koja nam jedina kao takva pruža istinito i opravdano vjerovanje o svijetu kojeg smo dio: Kantova spoznajna teorija počiva na vrednovanju sudova kao propozicija kojima čovjek formira moguće znanje o svijetu. Tako, najznačajniji je doseg Kantove "Kritike čistog uma" klasifikacija sudova kao istinitih propozicija, čija logička forma, semantički i sintaktički sadržaj, omogućavaju proširivanje ljudske spoznaje unutar granica fenomenološke stvarnosti, istovremeno tvrdeći kako je istinitost potonje klasifikacije opravdana ako i samo ako je točna teorija transcendentalnog idealizma. U ovom je završnom radu predstavljena Kantova teorija spoznaje te su izneseni mogući izazovi, kako samoj klasifikaciji sudova, tako i pretpostavkama transcendentalnog idealizma uopće.

Ključne riječi:

Immanuel Kant, teorija spoznaje, teorija suda, transcendentelni idealizam

SUMMARY

Immanuel Kant, one of the most significant thinkers of the Enlightenment, on the premises of the Copernican turn, develops a theory of cognition that puts at the center of thinking a rational subject, who through the mind, as a framework of human knowledge, cognizes the outside world. Kant's theory of cognition on one hand unites, while on the other, rejects the theses of both rationalists and empiricists: despite Kant's claim that one can attain knowledge about the world through interaction of cognitive abilities of both mental and sensory nature, at the same time, he assumes that one can never grasp the literal picture of the world, as it takes shape in the human mind only in the form of mental images - phenomena, a thesis that Kant calls the metaphysics of the transcendental idealism. To that extent, Kant does not explore the conditions and limitations of empirical reality, but instead turns to the analysis and categorization of the conditions of linguistic reality, which as such is the only framework that provides us with forming true and justified beliefs about the world: Kant's cognitive theory is based on the evaluation of judgments as propositions according to which one can form possible knowledge about the world. Thus, the most significant achievement of the Kant's *Critique of Pure Reason* is the classification of judgments as true propositions, whose logical form, semantic and syntactic content, enable the expansion of human cognition within the limits of phenomenological reality, while claiming that the truth of the latter classification is justified if and only if the theory of transcendental idealism is accurate. In this paper, Kant 's theory of cognition is presented, as well as possible challenges both for the classification of judgments in particular and the premises of transcendental idealism in general.

Key words:

Immanuel Kant, Theory of Cognition, Theory of Judgement, Transcendental Idealism

1. Uvod

Immanuel Kant, jedan od najvećih mislitelja 18. stoljeća, “Kritikom čistog uma” (1781./1787.) sistematizirao je mogućnosti i ograničenja ljudske spoznaje. Utoliko, kritičkom metodom, Kant pokušava odgovoriti na pitanja “kako”, “što” i “u kojim granicama” mislitelj može tvrditi da nešto zaista zna te nadalje, “na koji način” isti “opravdava valjanost prosudbe”? Kantova kognitivistička teorija spoznaje esencijalno se temelji na logičkoj, sintaktičkoj i semantičkoj analizi sudova kao istinitih propozicija koje kao takve uvjetuju doseg ljudskog znanja, odnosno mogućnosti čovjekove spoznaje. Također, Kant tvrdi kako je njegova teorija sudova točna isključivo unutar uvjeta teorije transcendentnog idealizma, na kojoj počiva čitava Kantova spoznajna teorija. Utoliko, Kant će tvrditi kako direktan uvid u vanjski svijet čovjek ne može imati: vanjski se svijet u mislitelju pojavljuje u obliku predodžbi, “mentalnih slika” ljudskog uma, tako temeljeći svoju spoznajnu teoriju unutar granica fenomenologije.

U ovom je završnom radu pozornost usmjerena na definiciju pojmova ključnih za razumijevanje Kantove epistemologije, te je nadalje predstavljena Kantova kategorizacija a priori uvjeta mogućnosti znanja, kao i tablica sudova čija logička forma ili sintaktičko-semantički sadržaj nudi uvjete istinitosti. Također, predstavljeni su i mogući izazovi Kantove teorije sudova, prvenstveno usmjereni na opovrgavanje Kantove metafizike transcendentnog idealizma kao temelja čitave teorije, ali i okvira uvjeta ljudske spoznaje.

2. Immanuel Kant: primjena kritičke metode u filozofiji spoznaje

Njemački filozof Immanuel Kant (1724. - 1804.) živi i djeluje u vrijeme prosvjetiteljstva, razdoblja značajnih obrata na poljima filozofije, matematike i znanosti. Središnja tema Kantova istraživanja upravo je problematika znanja: “Na koji način znamo?” i “Koji je doseg naše spoznaje?”, ključna su pitanja Kantove filozofije. U duhu prosvjetiteljstva, Kant progovara:

*Sapere aude!*¹ - “Usudi se koristiti vlastitim razumom!” Filozofija Kantovih “Kritika” zasniva se na tvrdnji kako um čovjeka kao racionalnog bića, upravo medijem razuma, spoznaje istine ujedno o vanjskom svijetu, kao i o unutarnjem svijetu - moralu. Na samome početku bitno je naznačiti kako je znanje, prema Kantu, utemeljeno u nužnosti da su zakoni prema kojima spoznajemo istinu *a priori* - neovisni o iskustvu, na temeljima čega počiva i Kantova teorija “transcendentalnog idealizma”², ključna za razumijevanje njegove teorije spoznaje.

Takozvana “kritička metoda” revolucionarni je pristup Kantove filozofije u razdoblju “Kopernikanskog obrata”: u relaciji s prihvaćanjem hipoteze o heliocentričnom sustavu koji nalaže da se Zemlja, zajedno s čovjekom, kreće oko Sunca kao točke mirovanja (a ne obrnuto), temeljna je premisa Kantove filozofije sadržana u tome da su objekti - predmeti iz vanjskog svijeta - ovisni i uvjetovani upravo misliteljem kao subjektom, što je suprotno dotadašnjim pretpostavkama koje su subjekt postavljale u podređeni odnos objektu. Utoliko, Kant tvrdi da “subjekt određuje uvjete spoznaje predmeta iskustva”, pa je tako, potrebno prvenstveno ispitati “spoznajne moći subjekta”.³ Prema Kantu, upravo je um (kao nositelj znanja) čovjekov instrument spoznaje, a kritičkom je metodom potrebno ispitati njegove granice i strukturu te ujedno odrediti sadržaj i doseg umnih moći.⁴ “Kritikom čistog uma” (1781./ 1787.), Kant odbacuje tezu da je cjelokupno teorijsko znanje utemeljeno u vanjskom svijetu. Tako što, prema Kantu, značilo bi da pojedinac zapravo nikada ne može doseći istinu, jer ako se ona zasniva na partikularnom shvaćanju, valjanost se zakona nikada objektivno ne može potvrditi. Utoliko, istina i znanje nisu neovisni o subjektu koji ih spoznaje - umjesto bijega u empirističko objašnjenje utemeljeno u iskustvu koje znanje čini općim (ali ne nužno i univerzalnim)⁵, Kant će držati kako je znanje nužno *apriorno*: u ljudskom umu postoje posebni, tzv. “čisti pojmovi” koji sudovima daju “objektivnu valjanost”.⁶

¹ IMMANUEL KANT, *What is Enlightenment?* (1784.), preveo Ted Humphrey, Hackett Publishing, 1992.

Dostupno na: https://www.stmarys-ca.edu/sites/default/files/attachments/files/Kant--What%20is%20Enlightenment_.pdf (preuzeto: 15. 07. 2020.)

² JILL VANCE BUROKER, *Kant's Critique of Pure Reason - An Introduction*, Cambridge University Press, New York, 2006., 8.

³ SILVIO MARŠIĆ, *Immanuel Kant i problem religije (Boga) (Kritička i transcendentalna filozofija)*, *O Bogu i nama*, Spectrum - časopis studenata KBF-a, 144.

Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/60609> (preuzeto: 15.07.2020.)

⁴ Ibid., 145.

⁵ Ibid., 145.

⁶ GEORGE DICKER, *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*, Oxford University Press, New York, 2004., 5.

Kant je često tumačen kao filozof koji je sintetizirao racionalističke i empirističke teze: racionalisti, s jedne strane, tvrde kako objektivnu stvarnost možemo spoznati mišljenjem - razumom, dok empiristi, s druge strane, tvrde kako je čitavo znanje o vanjskom svijetu proizašlo iz iskustva. Preuzimajući neke od premisa suparničkih filozofija koje međusobno isključuju jedna drugu, Kant nudi posve novo viđenje mogućnosti znanja - tzv. *transcendentalni idealizam*.⁷ “Transcendentalnom nazivam svaku spoznaju koja se ne bavi i predmetima, nego vrstom naše spoznaje o predmetima uopće, ako ona treba da je apriori moguća.”⁸ Utoliko, Kant pretpostavlja kako se vanjski svijet, u čovjeku kao mislitelju, pojavljuje u obliku predodžbi. Prema tome, znanje koje čovjek posjeduje samo je znanje o predodžbama, a prava je priroda vanjskog svijeta, ljudskom biću nespoznatljiva:⁹ um spoznaje istinu o prirodi vanjskog svijeta (*noumena*) kroz predodžbe (*phenomena*), a to se znanje temelji na zakonima koji su *a priori*, neovisni o iskustvu. Teorijsko znanje temelji se na zakonima prirode, a moralno znanje na moralnim zakonima. U ovom završnom radu, pozornost će biti usmjerena na pojašnjenje Kantova viđenja mogućnosti teorijskog znanja, koje je kao takvo rezultat kognitivne prosudbe. Tako što, potrebno je započeti analizom “prirode sudova” kao i njihovom klasifikacijom.

3. Priroda suda

Teorije kognitivnog prosuđivanja kao teorije načina spoznaje prije i nakon Kanta, kako navodi Robert Hanna u svom radu *Kant's Theory of Judgment*, mogu se podijeliti u dva tabora: psihologistički i platonistički. Prema platonističkim teorijama, kognitivni sudovi su samo mentalne reprezentacije relacija ideja, dok su prema psihologističkim teorijama to asertorička psihološka stanja ili stavovi koje zauzimamo prema apstraktnim propozicijama ili mislima neovisnima o umu.¹⁰

⁷ Ibid., 2. - 5.

⁸ MARŠIĆ 145.

⁹ DICKER 5 - 7

¹⁰ ROBERT HANNA, *Kant's Theory of Judgment*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward N. Zalta (ur.), 2018.

dostupno na: <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/kant-judgment> (preuzeto 10. 07. 2020.)

U odnosu na potonje tabore, Kantova je teorija sudova ujedno anti-psihološka i anti-platonistička: sudovi su, prema Kantu, složene svjesne spoznaje, koje se na vanjske objekte referiraju i) direktno (putem intuicija¹¹) ili posredno (putem pojmova), ii) uključuju pojmove o vanjskim objektima iii) oprimijenuju čiste logičke pojmove iz kojih se zaključuje prema čistim logičkim zakonima, iv) izražavaju istinite ili lažne propozicije, v) imaju ulogu posrednika u oblikovanju vjerovanja i ostalih intencionalnih djelovanja te su vi) unificirane i samosvjesne. Tri su vodeće karakteristike Kantove teorije suda, utoliko: 1) prihvaćanje urođene sposobnosti prosuđivanja kao središnje kognitivne sposobnosti ljudskog uma, a u smislu da je sud, u odnosu na ostala moguća kognitivna postignuća, zajednički proizvod svih ostalih kognitivnih sposobnosti koje djeluju koherentno i sustavno pod jedinstvenom racionalnom samosviješću višeg reda (tzv. “teza o centralnosti”), 2) inzistiranje na eksplanatornom prioritetu propozicijskog sadržaja suda u odnosu na njegove a) kognitivno-semantičke sastavnice (intuicije i pojmove), kao i u odnosu na b) logički formirane sudove te c) samosvjesna psihološka stanja unutar kojih su propozicije shvaćene, jednako kao i nesvjesne psihološke procese u kojima su propozicije sintetički proizvedene (izvedene iz iskustva), d) epistemička vjerovanja tih propozicija, kao i na e) sve propozicijske stavove ili intencionalna djelovanja vođena tim propozicijama, uključujući ne-epistemička djelovanja svih oblika (tzv. “teza o prioritetu propozicija”), te 3) pozadinska metafizička doktrina o empirijskoj smislenosti (objektivnoj valjanosti) i istinitosti (objektivnoj stvarnosti) sudova ako i samo ako je teorija transcendentnog idealizma točna (“teza o transcendentnom idealizmu”).¹² Što, partikularno, predstavlja pojam “suda” za Kanta?

3. 1. Pojmovno određenje “suda” i ostalih kognitivnih sposobnosti

Prema Kantu, “sud” (njem. *Urteil*) jest specifična forma “spoznaje” (njem. *Erkenntnis*), svjesna mentalna reprezentacija vanjskog objekta, što Kant naziva “moći suđenja” (njem. *Urteilkraft*). Nadalje, sudbena moć jest spontano i urođeno kognitivno svojstvo (njem.

¹¹ eng ‘intuition’- u literaturi se prevodi kao ‘zor’, ili kao ‘intuicija’. Budući da su oba prijevoda točna, u radu će se pojmovi ‘zora’ i ‘intuicije’ koristiti izmjenično

¹² Hanna

Fähigkeit), pa je u skladu s time, “sposobnost prosuđivanja” (njem. *Vermögen zu urteilen*) jednaka “sposobnosti mišljenja” (njem. *Vermögen zu denken*). Za Kanta, um jest esencijalno aktivan i vitalan: “Um¹³ [njem. *Gemüt*] je sam po sebi život”, a mogućnost spoznaje determinirana je svjesna sklonost uma da proizvodi objektivne reprezentacije određenih vrsta pod određenim uvjetima. Postavlja se pitanje, koji je značaj spontanosti i urođenosti u odnosu na moć prosudbe? Na koji način one obogaćuju mogućnost za spoznajom, tako da ona postaje “sposobnošću spoznaje” (njem. *Erkenntnisvermögen*)?¹⁴

Sposobnost spoznaje jest spontana po tome što, kad je eksternalno stimulirana sirovim, ne-strukturiranim podacima kao “ulazima” (eng. *inputs*), ona automatski organizira tj. sintetizira te podatke na neočekivan način, strukturirajući nove spoznaje kao “izlaze” (eng. *outputs*). Utoliko, kognitivna je spontanost “strukturalna kreativnost” uma s obzirom na reprezentacije. S druge strane, Kant tvrdi kako je urođenost moći prosudbe proceduralno utemeljena u apriornoj spremnosti uma na primjenu normativnih pravila sinteze, što je suprotno Descartesovoj i Leibnizovoj teoriji o tzv. “urođenim idejama”, prema kojima je beskonačno velika opskrba konačnih (matematičkih) vjerovanja, propozicija i pojmova, intrinzična umu. Kao što je i Locke primijetio, racionalističko shvaćanje “urođenih ideja” nije plauzibilno, jer nevjerojatno opterećuje ionako ograničene kapacitete ljudskog uma.¹⁵

Kao što je navedeno, Kantovo viđenje spoznaje i njenog dosega razlikuje se ujedno i od racionalističkog i empirističkog tabora, koji drže da ljudski um posjeduje samo jednu temeljnu kognitivnu sposobnost: razum (racionalisti) ili osjetilnu percepciju (empiristi). Za razliku od njih, Kant je kognitivni dualist, tvrdeći kako ljudski um posjeduje dvije kognitivne sposobnosti: i) “razum” (njem. *Verstand*) - sposobnost stvaranja pojmova, misli i diskurzivnosti te ii) “osjetilnost” (njem. *Sinnlichkeit*) - sposobnost stvaranja intuicija, osjetilnih percepcija i mentalnih slika. Razumijevanje razlike između sposobnosti razuma (racionaliziranja) i osjetilnosti, odnosno pojmova i intuicija (zorova) kao različitih forma spoznaje, esencijalna je za razumijevanje Kantove teorije spoznaje općenito, odnosno za razumijevanje njegove teorije sudova. Pojmovi su tako ujedno a) generalne reprezentacije koje posjeduju logičku formu univerzalnosti, b) diskurzivne reprezentacije koje izražavaju čiste logičke forme i padaju pod čiste logičke zakone, c) posredničke (atributivne ili deskriptivne) reprezentacije individualnih

¹³ Prijevod Roberta Hanne

¹⁴ Hanna

¹⁵ Ibid.

objekata, d) zakoni klasifikacije i organizacije percepcije objekata te e) “reflektirajuće” reprezentacije koje izražavaju univerzalnost racionalne samosvijesti višeg reda.

S druge strane, intuicije (zorovi) su svjesne, objektu usmjerene reprezentacije koje su 1) singularne, 2) u relaciji s osjetilima, 3) ovisne o objektu, 4) neposredne (direktno referencijalne) te iznad svega, 5) ne-pojmovne.¹⁶ U sažetom obliku, intuicija jest oblik neposredne, empirijske spoznaje objekata putem osjetilnih podražaja. Intuicija je objektivno valjana ako i samo ako se direktno referira na neke individualne (stvarne ili moguće) vanjske objekte ili subjektov unutarnji odgovor na vanjske reference, dok je pojam objektivno valjan ako i samo ako se odnosi na neke stvarne ili moguće predmete empirijske intuicije (spoznaje putem osjetilnih podražaja).¹⁷ Tako, intuicija odnosno “zor” kao specifičan semantički pojam Kantove filozofije, pretpostavlja reprezentaciju u kojoj je postojeće stanje stvari dano subjektu, dok je “zrenje” proces koji se događa u onom trenutku kada je mislitelj u nekoj vrsti interakcije s objektom vanjskog svijeta (vidi ga, čuje, osjeća). U odnosu na pojam, zor je reprezentacija partikularija, dok je pojam reprezentacija univerzalija: npr. percepcija određene stolice putem zora, singularna je reprezentacija, dok se pojam stolice sastoji od onih karakteristika zajedničkih svim stolicama. Tako, medijem osjetilnosti i zora, racionalna bića dobivaju informacije o pojedinim stolicama, dok pojmom sadržanim u razumu, mislitelj dolazi do njihovih općih karakteristika.

U samom uvodu *Transcendentalne estetike*, prvom i opsegom najvećem dijelu *Kritike čistog uma*, u kojem proučava osjetilnost kao spoznajnu moć, Kant navodi prostor i vrijeme kao “čiste forme osjetilnosti”, odnosno “čiste zorove”:

Ja nazivam čistima (...) sve predodžbe u kojima se ne nalazi ništa što pripada osjetu (...) Ako ja tako od predodžbe nekog tijela odvojim ono što razum misli (...) a isto tako što pripada osjetu, kao neprobojnost, tvrdoću, boju, onda mi od toga empirijskog preostaje još nešto, naime protežnost i oblik (...) postoje dvije čiste forme osjetilnog zrenja kao načela spoznaje a priori, naime: prostor i vrijeme.¹⁸

Prema tome, sve se naše predodžbe, bez obzira na njihove karakteristike koje dobivamo putem osjetila, i bez obzira na to što mislimo o tim predodžbama, nužno nalaze u vremenu i

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ IMMANUEL KANT, *Kritika čistog uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984.,33- 34

prostoru. Prostor i vrijeme kao forme apriorno su prisutni u nama kao spoznavateljima, te se primjenjuju na svu materiju, to jest, na sve osjete koje dobivamo putem osjetila.

Sve pojave (predodžbe), kao točke preklapanja zajedničkog djelovanja intuicije i pojmova, imaju dvije instance - materiju i formu. Materija korespondira osjetu i vanjskom svijetu i predmet je intuicije (kontakta subjekta s vanjskim svijetom), dok forma, s druge strane, nije predmet osjetila već biva posljedicom djelovanja u umu sadržanog pojma koji "sređuje" različite osjetilne podražaje, tako stvarajući reprezentacije. Kantovim riječima,

Ono što u pojavi korespondira osjetu, nazivam njezinom materijom. Ono pak, što čini da se raznolikost pojave sredi, promatra u određenim odnosima, nazivam formom pojave. Budući da ono u čemu se osjeti jedino mogu srediti i postaviti u određenu formu, ne može i samo opet biti osjet; zato nam je doduše materija svake pojave dana samo a posteriori, ali njezina forma mora za cjelokupne osjete a priori biti gotova u našoj duši.¹⁹

Konačno, univerzalnost svake prosudbe zajamčena je sposobnošću racionalne samosvijesti, koja igra "izvršnu" ulogu uma uvođenjem univerzalnosti višeg reda u sve njegove predstavnike nižeg reda, čiji je karakteristični "izlaz" (eng. *output*) samoodređena reprezentacija koja oblikuje prosudbu "Ja mislim" (njem. *Ich denke*), kao što je slučaj u primjeru "Mislim o X" (gdje X stoji za neki pojam) ili "Mislim da P" (gdje P stoji za neku propoziciju). Utoliko, "Ja mislim", za Kanta je "pogon svih pojmova i prosudba", jer biva nužnim uvjetom univerzalnosti svake prosudbe, ujedno (automatski) implementirajući skup primitivnih a priori logičkih formi ili funkcija prosudbi, tzv. "čistih pojmova razuma", odnosno "kategorija". Moć suđenja, pod okriljem čistih pojmova razuma, iako ne biva njegovom osnovnom sposobnošću, središnja je kognitivna sposobnost uma: prosudba, medijem racionalne samosvjesnosti, okuplja sva inače neusklađena pod-djelovanja i pod-sadržaje intuicije, imaginacije i razuma, a u svrhu stvaranja jedinstvenog kognitivnog proizvoda - suda.²⁰

¹⁹ Ibid

²⁰ Hanna

3.2. Sudovi kao propozicijske spoznaje

Predkantovska definicija suda implicirala je da su svi sudovi subjektno-predikatne formulacije, no Kant naglašava kako neki sudovi, u osnovi posjeduju “istinosno-funkcionalnu” strukturu (eng. *truth-functional*). Još jedan problem predkantovske formulacije suda jest nemogućnost objašnjenja jedinstva suda kao i razlike između sudova i običnih slijedova pojmova. Kako bi riješio problem jedinstva suda (koje kasnije naziva problemom jedinstva propozicija), Kant nudi radikalno novi koncept sudova kao “kognitivne funkcije višeg reda”, u odnosu na ostale tipove kognitivnih sposobnosti objektivno-reprezentacijskog sadržaja. “Kritikom čistog uma”, Kant objašnjava sud kao posredničku spoznaju objekta, odnosno reprezentaciju reprezentacije²¹:

Svi su sudovi prema tome funkcije jedinstva među predodžbama, jer se umjesto jedne, neposredne upotrebljava za spoznaju predmeta jedna viša, koja obuhvaća pod sobom onu i više drugih njih, pa se tim mnogo mogućih spoznaja steže u jednu. No mi sve djelatnosti razuma možemo svesti na sudove, tako da se razum uopće može predstaviti kao moć suđenja.²²

Prema Kantu, svaki sud ima intrinzičnu logičku formu koja je po naravi sintaktička i usmjerena na iskaz. Nadalje, svaki sud posjeduje “intenciju” (njem. *Inhalt*) odnosno semantički sadržaj, što Kant naziva “propozicijom” (njem. *Satz*). Propozicijom Kant naziva svaki logički dobro oblikovan te semantički dobro sastavljen, istinski vrijedan te jedinstven objektivni, reprezentativni sadržaj suda. Iako se propozicija uvijek generira psihološkim procesima, ona nije “psihološki privatna” već inter-subjektivna, a zbog činjenice da identični propozicijski sadržaj, može biti pojedinačno generiran od strane različitih mislitelja.

²¹ Ibid.

²² Kant 57

3.3. Objektivna valjanost i istinitost suda

Karakteristične racionalne aktivnosti “uzimanja nečeg za istinitim” (eng. *taking-for true*) podrazumijevaju subjektivnu valjanost suda, odnosno njegovu prividnu smislenost i prividnu istinitost za partikularnog racionalnog spoznavatelja. Suprotno tome, “objektivna valjanost” (njem. *objektiv Gültigkeit*) suda podrazumijeva empirijsku smislenost, a iz razloga jer se temelji na empirijskoj “referenci” (njem. *Beziehung*) osnovnih konstitutivnih reprezentacija bilo kojeg suda - intuicije i pojmova.²³ Nužan, ali ne i dovoljan uvjet objektivne istinitosti suda jest njegova logičko-sintaktička (gramatička) te logičko-semantička (denotacijska) konstitucija - sud je objektivno valjan ako i samo ako posjeduje dobru logičku strukturu te ako su sve njegove sastavnice, intuicije i pojmovi, objektivno valjane. Kant ponekad koristi pojam “objektivne stvarnosti” (njem. *objektive Realität*), a kako bi okarakterizirao objektivnu valjanost reprezentacija koje se apliciraju specifično na stvarne (realno postojeće) objekte, ne i na one moguće. Istiniti sudovi, dakle, objektivno su stvarne (realne) tvrdnje, no njihova objektivna valjanost, nedovoljan je uvjet istinitosti propozicija, iz razloga što i lažni sudovi mogu biti objektivno valjani. Tako što pretpostavlja da je objektivna valjanost suda jednaka istinitosti sintaktičke i semantičke uređenosti propozicija, ali ne i propozicijskoj istini.²⁴ Što je onda, za Kanta, istina?

Nominalna definicija istine, prema Kantu, jest da je ona “sporazum” odnosno “korespondencija” (njem. *Übereinstimmung*) spoznaje s objektom: “podudaranje spoznaje s objektom [jest] istina”.²⁵ Prema tome, istina nije ništa drugo nego li objektivna stvarnost propozicije i sadržaja suda, tj. ništa drugo nego li stvarno postojanje onoga što je precizno određeno logičko-sintaktičkim i logičko-semantičkim značajkama suda. Također, bitno je naglasiti da se nominalna definicija istine, oštro odvaja od njene stvarne definicije, odnosno “kriterija” (njem. *Kriterium*) istine kao pravila određivanja istinitosti ili lažnosti sudova u specifičnim uvjetima. Kantovim riječima, ono što čini neku subjektivnu sintezu objektivnom, jest da se tako što događa “uvijek s obzirom na pravilo prema kojemu su pojave u svome slijedu, tj. kako se zbivaju, određene prethodnim stanjem, i samo pod ovom pretpostavkom moguće je samo

²³ Hanna

²⁴ Ibid.

²⁵ Hanna 111

iskustvo o nečemu što se zbiva.”²⁶ Utoliko, može se zaključiti da ako je to pravilo (kriterij) učinkovito primjenjivo na vremenski slijed naših osjetilnih reprezentacija materijalnog svijeta te ako se ponaša u skladu s uzročno-dinamičnim zakonima prirode, tada je sud istinit: “To pravilo pak - da se što odredi u pogledu vremenskog slijeda - jest da se u onome što prethodi nađe uvjet pod kojim događaj slijedi u svako doba (tj. nužno). Tako je načelo dovoljna razloga osnova mogućeg iskustva, naime objektivne spoznaje pojava u pogledu njihova odnosa u redosljedu vremena.”²⁷ Nadalje, Kant nalaže kako vremenski slijed nužno mora biti u uzročno-posljedičnoj vezi:

Prema ovome redu nešto mora nužno prethoditi, a kad je to postavljeno, mora ono drugo nužno slijediti (...) Tako je odnos pojava (kao mogućih opažanja), prema kojemu je ono što slijedi (što se događa) nužno određeno prema svojoj opstojnosti i prema nekome pravilu u vremenu, dakle odnos uzorka prema učinku jest uvjet objektivne vrijednosti naših empirijskih sudova s obzirom na red opažanja, tj. njihove empirijske istine, a prema tome iskustva.²⁸

4. Vrste sudova

Ujedno najutjecajniji i najsporniji dio Kantove teorije suđenja jeste njegova višestruka klasifikacija sudova prema vrstama logičke forme i semantičkog sadržaja. U ovom kontekstu, bitno je naglasiti kako prema Kantu, logika i logički oblici egzistiraju jedino i isključivo u kontekstu sudbenih aktivnosti odnosno sudbenih kapaciteta racionalne životinje - čovjeka. Te logičke forme korespondiraju jedan-naspram-jedan u odnosu na čiste pojmove razuma, “kategorije”, što Kant argumentira tzv. metafizičkom dedukcijom kategorija, a čitav je set logičkih formi, odnosno čistih pojmova, predstavljen “tablicom sudova”, koju Kant objašnjava kao “funkciju jedinstva u sudovima”. Tako, prema Kantu, logički oblici nisu ništa drugo nego li intrinzične logičko-sintaktičke i logičko-semantičke formulacije (u) propozicija(ma).²⁹ Tako,

²⁶ Ibid. 112

²⁷ Ibid. 114

²⁸ Ibid. 115

²⁹ Hanna

sintaksa proučava ustrojstvo i funkcije gramatičkih konstrukcija³⁰, dok se semantika bavi značenjskim odnosima izraženim u jeziku ili nekoj drugoj vrsti reprezentacije, a temelji se na činjenici da “jezikom prenosimo obavijesti o odnosima među pojavnostima stvarnoga svijeta tj. da jezik odražava način na koji poimamo stvarni svijet.”³¹ Utoliko, sintaktički ustroj propozicije “Ivan je zaspao u svome krevetu” svjedoči o odnosu između subjekta, predikata i objekta, koji moraju imati adekvatnu rečeničnu formu kako bi propozicija bila jasna i smisljena, dok je valjanost semantičke formulacije jasno u odnosu sa stvarnim zbivanjima i činjenicom da je neki određeni Ivan zaista zaspao u svom krevetu. Utoliko, ako je određeni Ivan zaista i zaspao u svome krevetu, “Ivan je zaspao u svome krevetu” propozicija je istinita na temelju svoje logičko-sintaktičke formulacije i logičko-semantičke formulacije, pa je tako potonji sud istinit na temelju svoje logičke, sintaktičke i semantičke forme.

Na početku, važno je napomenuti da čistu opću logiku Kant strogo odvajala od transcendentalne logike; unatoč što su obje čiste i a priori, transcendentalna logika “posebna” je utoliko što je ontološki ograničena, pretpostavljajući postojanje određenih kategorija odnosno vrsta objekata. U ovom smislu, transcendentalna logika prethodi čistoj općoj logici te je sintetička a priori, ne analitička. Kantova tablica sudova (kategorija), tako, zahvaća ključni dio znanosti o čistoj logici: čista je iz razloga što je *a priori* pa je tako nužno univerzalno istinita i nije ni u kakvom odnosu s osjetilnim sadržajem; opća je jer je apstraktna, tj. nema veze s objektivnom valjanošću reprezentacijskih sadržaja. Prema navedenom, nije u vezi ni sa čim drugim osim s pukim razmišljanjem:

“Svi su sudovi prema tome funkcije jedinstva među našim predodžbama (...) No mi sve djelatnosti razuma možemo svesti na sudove, tako da se razum uopće može predstaviti kao moć suđenja. On je dakle (...) moć mišljenja [a] mišljenje je spoznavanje pomoću pojmova.”³²

³⁰ Dostupno na: Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56165> (pregledano: 14.09.2020.)

³¹ Dostupno na: Hrvatska enciklopedija, <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55330> (pregledano: 14.09.2020.)

³² Kant 57

4.1. Kantova tablica sudova

Kantova tablica sudova (kao lista čistih apriornih pojmova razuma), sistematično pruža kategorički normativ *conditio sine qua non* zakona istinitosti sudova (zakona ne-kontradikcije odnosno logičke konzistentnosti) i valjanosti zaključaka (zakona logičke konzekventnosti)³³ iznoseći iscrpan popis mogućih logičkih oblika propozicija (tablica 1.), sažetih pod četiri glavna naslova, gdje svaki glavni naslov sadrži još tri podvrste (valja napomenuti, kako je među podvrstama, svaka treća kategorija svake od trijada, proizašla kombinacijom prvih dviju). Kao što je kazano, nabrojanih 12 kategorija Kant suprotstavlja empiričkoj dedukciji, nastojeći dokazati kako potonje bivaju apriornim uvjetima svakog iskustva.³⁴

Tablica 1: Kantova tablica sudova

1. Kvantiteta sudova	2. Kvaliteta	3. Relacija	4. Modalitet
- Opći - Posebni - Pojedinačni	- Afirmativni - Niječni - Beskonačni	- Kategorički - Hipotetički - Disjunktivni	- Problematičan - Asertorični - Apodiktički

Prvu skupinu, određeni prema “kvantiteti” čine 1) Opći sudovi: “Svi F su G”; 2) Posebni: ”Neki F su G” te 3) Pojedinačni: “Ovaj F je G” odnosno “F je G”. Drugu skupinu sudova, određenih prema “kvaliteti” čine: 1) Afirmativni sudovi: “F je G”, 2) Niječni sudovi: “F nije G” te 3) Beskonačni sudovi: “F je ne G”. Prema “relaciji”, sudovi mogu biti 1) Kategorički: “Svi F su G”, 2) Hipotetički: “Ako je F onda je G” te 3) Disjunktivni: “F je ili G ili H ili (...)”. Naposljetku, prema “modalitetu”, sudovi mogu biti 1) Problematični: “Moguće je da, svi F su G” (ili:

³³Hanna

³⁴IVAN MACAN, *Immanuel Kant (1724. - 1804.)*, Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org, Zagreb, 11. Dostupno na: https://www.filozofija.org/wp-content/uploads/Povijest_fil.org/Moderna_pdf/Immanuel-Kant-final.pdf (preuzeto: 05.08.2020.)

“Moguće da P”), 2) Asertorični: “Zapravo je tako da, svi F su P” (ili: “Zapravo P”) te 3) Apodiktički: “Nužno je da svi F su G” (ili: “Nužno je da P”).

4.2. Vrste propozicijskih sadržaja suda

Propozicijski sadržaj suda za Kanta je fundamentalniji od njegove logičke forme te može varirati u najmanje tri različite dimenzije: 1) u relaciji s osjetilnim sadržajem, 2) u relaciji s istinosnim uvjetima propozicija te 3) u relaciji s uvjetima objektivne valjanosti.³⁵

4.2.1. Distinkcija *a priori* / *a posteriori* sudova

Razlikovanje *a priori* / *a posteriori* sudova odnosno propozicija, suštinska je epistemička distinkcija: *a priori* sudovi prethode iskustvu te su spoznatljivi neovisno o istome, dok su *a posteriori* sudovi, sudovi derivirani iz iskustva i direktno ovise o njemu.³⁶ Kant pretpostavlja kako je znanje o vanjskom svijetu - svijetu *phenomena*, derivirano iz *a priori* sudova. Kakvi su to *a priori* sudovi?

Propozicije “ $1 + 1 = 2$ ” i “Nitko ne može biti vlastiti roditelj” primjeri su *a priori* sudova, a iz razloga što za njihovu provjeru nije potrebno iskustvo: mislitelj ne mora provoditi eksperimente kako bi dokazao istinitost navedenih propozicija. Kant će nadalje dodati, kako unatoč činjenici da kompleksnije matematičke propozicije nisu spoznatljive jednostavnim zaključivanjem, to ujedno ne pretpostavlja kako ih mislitelj ne može spoznati *a priori*: njihovo spoznavanje upravo jest *a priori*, ali zbog ograničenja ljudskog uma, u datom trenutku, tako što

³⁵ Hanna

³⁶ Dicker 5

nije moguće.³⁷ Kant nudi kriterije za identifikaciju a priori znanja, propozicija i sudova: to su “nužnost” i “univerzalnost”. Kao primjer, analizirajmo sljedeću propoziciju: “Svaki parni broj djeljiv je s 2”. Istinitost tog suda je nužna jer ne mogu postojati primjeri koji ga opovrgavaju (nužno je da je svaki parni broj djeljiv s brojem 2 jer je djeljivost s brojem 2 definicija parnih brojeva), te je istovremeno i univerzalna iz razloga što ne postoje potencijalni izuzeci. Prema navedenom, može se činiti kako je kriterij univerzalnosti suvišan, no, unatoč činjenici da je svaki sud koji je univerzalan ujedno i nužan, nužnost ne jamči univerzalnost, što nužnost čini primarnim, fundamentalnim kriterijem.³⁸ Utoliko, Kant će tvrditi kako su a priori sudovi istiniti u svim mogućim svjetovima; oni su logički nužni, tj. neovisni o zakonima kojima podliježu objekti vanjskog svijeta ili bilo kojeg drugog paralelnog svijeta kojeg možemo zamisliti, a u kojemu npr. ne postoje objekti, oblici ili razlike među ljudima.³⁹ S druge strane, a posteriori sudovi ne prolaze isti test: uzmimo u obzir tezu “Neki su ljudi viši od 2 metra” - kako bismo dokazali istinitost ove propozicije, potrebna je iskustvena opservacija. “Snijeg je bijel” i “Postoji 8 planeta u Sunčevom sustavu” također su a posteriori, empirijske propozicije. Utoliko, opravdanje a posteriori znanja nužno je utemeljeno u eksustvu.⁴⁰

Pojam “kognitivnog sadržaja”, prema Kantu, strogo odvaja: i) intenciju (njem. *Inhalt*), koja je objektno reprezentativna (odnosni se na semantički sadržaj) te ii) osjetilnu materiju (njem. *Materie*), koja je subjektivna i ne-representativna, odražavajući samo neposredne, svjesne odgovore uma na vanjske dojmove (ulaze) koji pokreću operativni sistem osjetilne sposobnosti (fenomenalni kvalitativni sadržaj). Utoliko, materija jest ono što u mislitelju pobuđuje reprezentaciju: kad se susretnemo s određenim predmetom u vanjskom svijetu, uzmimo za primjer 'stol', temeljem posjedovanja materije odnosno pojma 'stola', novi predmet s kojim se susrećemo prepoznajemo kao još jednu moguću verziju stola, a ne nakupinu elemenata čiju svrhu ne možemo koncipirati. Za empiriste, svaka spoznaja “započinje s” (eng. *begins with*) podacima osjetilnih impresija, no ono što krucijalno odvaja Kantovu poziciju od empirističke (a što se može nazvati “umjerenim racionalizmom”) jest teza da sve spoznaje “proizlaze iz” (eng. *arises from*) osjetilnih impresija: za Kanta, jedinstven doprinos ujedno formi i objektivno reprezentativnom sadržaju spoznaje, proizlazi iz urođenih spontanih kognitivnih sposobnosti. Ta

³⁷ Ibid., 8. - 9

³⁸ Ibid., 9

³⁹ STEPHAN KORNER, *Kant*, Penguin Books, London, 1955., 19. - 20.

⁴⁰ Dicker 9

se teza može predstaviti sljedećom formulom: “X strogo određuje Y ako i samo ako su X-ove značajke o objektu dovoljne za formaciju značajka Y-a, prilikom čega se ne mijenja ništa u značajkama Y-a bez odgovarajućih promjena u značajkama X-a”.⁴¹ Utoliko, pozivajući se na temeljne postavke transcendentnog idealizma, Kant će tvrditi kako su sudovi koji pridonose spoznaji *a priori*, neovisni o iskustvu, jer postoje prethodno u umu u obliku čistih pojmova, neovisno o objektima iz vanjskog svijeta.

4.2.2. Distinkcija analitičkog / sintetičkog suda

Distinkcija analitičkog i sintetičkog suda, kao interes povijesnih filozofskih rasprava prije Kanta, sadržana je u sljedećem: 1) analitički je sud istinit na temelju jezičnih odnosa propozicije, odnosno jezičnog značenja koji se odnosi na empirijske činjenice; 2) sintetički je sud istinit isključivo temeljem empirijskih činjenica, a 3) distinkcija nužnosti i kontigentnosti iskaza, formalno je i materijalno ekvivalentna distinkciji analitičkog i sintetičkog.⁴²

Opća definicija analitičkog suda jest: *p* je istinit isključivo na temelju značenja jezičnih dijelova propozicije: “Svi neženje su neoženjeni muškarci.” - istinitost propozicije sažeta je u odnosu prema rečeničnim dijelovima, što se također naziva definicijom. Utoliko, definicije su jedan oblik analitičkog suda.⁴³ Drugi oblik analitičkog suda naziva se “pojmovnom istinom”. Takve propozicije nisu definicije, ali su i dalje istinite na temelju značenjskih odnosa rečenice: “Nešto ne može biti ujedno okruglo i četvrtasto.”- istinitost se takve propozicije spoznaje u tome da pojam “okruglo” podrazumijeva nešto što nema kuteva, dok nešto što je “četvrtasto”, nužno ima četiri kuta.⁴⁴ Treći tip analitičkog suda jesu propozicije koje su istinite ili neistinite na temelju njihove logičke forme: “Ili kiša pada ili kiša ne pada” te “Nije tako da istovremeno kiša

⁴¹ Ibid.

⁴² Hanna

⁴³ Dicker 10

⁴⁴ Ibid., 11

pada i ne pada” (“Ili je p ili nije p ” odnosno “ili je p ili je ne p ”). Izvjesno je da ikoja propozicija takve logičke formulacije, neovisno o sadržaju samog p -a, mora biti istinita.⁴⁵

S druge strane, sintetički sudovi su, prema Kantu, oni čija se istinitost ne temelji na odnosu jezičnih dijelova propozicije. Prema tome, formulacija je sintetičkog suda: ” P nije istinito isključivo na osnovi značenjskih odnosa dijelova propozicije.” Tako, propozicije poput: “Svi neženje plaćaju porez”, “Postoji 8 planeta u Sunčevom sustavu” i “Svaki događaj ima svoj uzrok” sintetički su sudovi: niti jedan od navedenih nije istinit na temelju značenja dijelova propozicije tj. svaki od njih može se opovrgnuti ako se pronađe jedan kontra-primjer, bez mogućnosti kontradikcije. Također važno je uočiti kako posljednja propozicija - “Svaki događaj ima svoj uzrok” jest sintetički sud za razliku od “Svaka posljedica ima svoj uzrok”, što je analitički sud. Kao što je primijetio i David Hume, navedeni su sudovi u istom odnosu kao što je “Svaki muškarac je oženjen” prema “Svaki je muž oženjen”.⁴⁶

Kantova distinkcija analitičkih i sintetičkih sudova specifična je u sljedećem segmentu: Kant ograničava svoju pozornost na odnos subjekta i predikata u propozicijama. Pretpostavivši analitičke sudove onima čiji je pojam predikata sadržan u pojmu subjekta, Kant uviđa kako su analitički sudovi oni čiji se predikat može izvesti analizom subjekta. Utoliko, prema Kantu, jedino su sintetički sudovi informativni po pitanju ne-lingvističke stvarnosti tj. spoznaje vanjskog svijeta. Za razliku od sintetičkih, analitički sudovi nude informacije isključivo o lingvističkoj stvarnosti. Kao primjer, daje se analitička propozicija: “Sva su tijela protežna” - propozicija je istinita bez obzira na prirodu ne-lingvističke stvarnosti (vanjskog svijeta). Utoliko, kao takva, analitička propozicija ni na koji način ne može doprinijeti znanju o (ne-lingvističkoj) stvarnosti. S druge strane, uzima se kao primjer sintetička propozicija: “Sva su tijela teška” - s obzirom na prirodne zakone, čini se kako je navedena propozicija istinita, ali, kad bi zakoni prirode bili drugačiji, propozicija bi bila neistinita. Drugim riječima, način na koji vanjski svijet jest, određuje valjanost, odnosno istinitost sintetičkih propozicija.⁴⁷

⁴⁵ Ibid., 10

⁴⁶ Ibid., 12

⁴⁷ Ibid., 13

4.2.3. Kantova klasifikacija mogućih sudova

S obzirom na prethodne klasifikacije - a priori / a posteriori, analitički / sintetički - Kant izvodi četiri slučaja mogućih propozicija. Istinite propozicije ne mogu istovremeno biti analitičke i sintetičke ili ujedno a priori i a posteriori. Tako, prema Kantu, četiri su moguća slučaja: 1) analitički a priori sud, 2) sintetički a priori, 3) analitički a posteriori te 4) sintetički a posteriori.

Ujedno racionalisti i empiristi, opravdat će valjanost 1) analitičkih a priori sudova (logičkih principa) i 2) sintetičkih a posteriori propozicija (zakona fizike). S druge strane, oba će tabora odbaciti mogućnost 3) analitičkih a posteriori sudova, tvrdeći da, ako je propozicija istinita isključivo na temelju značenja rečeničnih dijelova, iskustvo nije potrebno za opravdanje njene istinitosti. Kant također odbacuje mogućnost analitičkih a posteriori sudova, tvrdeći kako je takav slučaj apsurdan. Nadalje, oba će tabora kazati kako su slučajevi klase 1) važni, ali kako ne proširuju čovjekovu spoznaju o ne-lingvističkoj stvarnosti, tj. vanjskom svijetu. U čemu se onda, u bitnome, razlikuju viđenja racionalista i empirista?⁴⁸

Prema Kantu, razlika između suprotničkih tabora racionalizma i empirizma, razlikuje se u tome što racionalisti potvrđuju, a empiristi negiraju mogućnost klase 2) - sintetičkih a priori propozicija. Tako, racionalisti prihvaćaju istinitost propozicija o ne-lingvističkoj i ne-empirijskoj stvarnosti kao što su one o Bogu ili propozicije o neprimjetnim supstancama kojima podliježu vidljiva svojstva stvari. Takve propozicije ne mogu biti analitičke a priori jer u tom slučaju ne bi prenosile informacije o ne-lingvističkoj stvarnosti. Istovremeno, ne mogu biti sintetičke a posteriori, jer bi u tom slučaju njihovo opravdanje ovisilo isključivo o iskustvu. Naposljetku, ne mogu biti analitičke a posteriori, jer takvi sudovi uopće nisu niti mogući. Utoliko, istinitost sintetičkih a priori propozicija, prema racionalistima, može biti opravdana.⁴⁹

S druge strane, empiristi ne prihvaćaju mogućnost sintetičkih a priori propozicija: kad bi postojali, takvi bi sudovi omogućavali spoznaju ne-lingvističke prirode putem čistog mišljenja (razuma), što je u kontradikciji s empirističkom tezom da je čitavo znanje spoznatljivo isključivo iskustvom. Utoliko, empiristi odbacuju mogućnost sintetičkih a priori sudova - nije moguće da propozicija bude informativna o ne-lingvističkoj realnosti, a da ju je istovremeno moguće

⁴⁸ Ibid., 15.

⁴⁹ Ibid., 16.

spoznati neovisno o iskustvu tj. čistim mišljenjem. Prema tome, empiristi dopuštaju mogućnost jedino a priori analitičkih propozicija.⁵⁰

4.2.4. Kantovo opravdanje a priori sintetičkih sudova

Kantov “umjereni racionalizam”, odnosno „pojačani empirizam“, utemeljen je na sljedećim postavkama: nasuprot empirističkim tezama, Kant prihvaća valjanost sintetičkih a priori sudova. S druge strane, Kant naglašava i njihova ograničenja, koje će racionalisti odbaciti, a u čemu je sadržan i empiristički element njegove filozofije spoznaje.⁵¹ Utoliko, Kant će tvrditi kako unatoč tome što sintetičke a priori propozicije nisu utemeljene direktno u iskustvu, one se moraju odnositi na objekte mogućeg iskustva, navodeći u Kritici čistog uma kako

nije moguće da bi duša mogla pomišljati identitet same sebe u raznolikosti svojih predodžbi, i to a priori, kad ne bi imala pred očima identitet svoje radnje koja svaku sintezu aprehenzije (koja je empirijska) podvrgava transcendentalnom jedinstvu, čineći tek mogućom njezinu vezu prema pravilima a priori.⁵²

Kantove se postavke “umjerenog racionalizma” mogu oblikovati na sljedeći način: tvrdeći kako je *p* sintetički a priori sud, ujedno se pretpostavlja da: a) *p* ne može biti spoznat samo na temelju razumijevanja značenjskih odnosa propozicije te da b) *p* može biti spoznat neovisno o iskustvu. Ujedno će i racionalisti i empiristi takvu postavku pretpostaviti kontradikcijom, tvrdeći kako su sudovi nespoznatljivi neovisno o iskustvu (odnosno čistim mišljenjem), osim ako njihova istinitost nije opravdana temeljem logičke forme ili na temelju značenjskih odnosa dijelova rečenice.⁵³ Kantovo se rješenje nalazi upravo u ljudskom razumu, odnosno postojanju kategorija kao “čistih pojmova” ljudskog uma, a koji predodžbama iz osjetilnosti (reprezentacijama), daju objektivno opravdanje:

Dakle razum nije samo moć koja sebi uspoređivanjem pojava stvara pravila. On je samo zakonodavstvo za prirodu, tj. bez razuma ne bi uopće bilo prirode, tj. sintetičnoga jedinstva raznolikoga u pojavama prema

⁵⁰ Ibid., 16.

⁵¹ Ibid., 17.

⁵² Kant 75

⁵³ Dicker 17

pravilima (...) No svi empirijski zakoni samo su posebna određenja čistih zakona razuma, pa su tek pod njima i njihovim normama mogući empirijski zakoni (...) Dakle čisti je razum u kategorijama zakon sintetičnoga jedinstva svih pojava, pa tek uslijed toga čini mogućim iskustvo s obzirom na njegovu formu.⁵⁴

Dok su sintetički a posteriori sudovi, kao što je primjerice sud „Kad pada kiša, ceste su mokre“, utemeljeni isključivo u iskustvu, te nam govore o tome kakav svijet jest ali ne i da je nužno tako, za Kanta su a priori sintetički sudovi jedini oblik sudova koji proširuju sadržaj predodžbi ljudskog uma, osiguravajući znanju status apsolutne - “apodiktičke” istine.⁵⁵Tako, moglo bi se kazati kako, unatoč tome što “oslobađanjem” čistog uma Kant odbacuje pretpostavke racionalizma i empirizma, na drugoj ih razini ujedinjuje transcendentalnim izazovom.

4.2.5. Analitičko a posteriori znanje kao izazov Kantu

Na prvi pogled, čini se kako je Kantovo odbacivanje analitičkih a posteriori sudova u potpunosti opravdano: ako nam iskustvo omogućuje razumijevanje tih propozicija, na koji način njihova istinitost može biti opravdana “čistim umom”, neovisno o iskustvu? Kant će reći kako je postulacija analitičkih a posteriori sudova sama po sebi kontradiktorna.

Jednostavan izazov Kantu u ovom segmentu ponudio je Virgil Aldrich (1903. - 1998.). Prema njemu, ono što dogmu o nepostojanju analitičkih a posteriori sudova čini održivom, jest pretpostavka da “analitičko” mora nužno biti i “pojmovno” (npr. $1+1=2$). U nastavku, Aldrich uočava kako su nerijetko pojedine propozicije izgovorene upravo u trenutku kada je govornik (mislitelj) u neposrednom kontaktu sa subjektom propozicije: npr. sud “Ovaj papir je bijel” možemo izgovoriti upravo u trenutku kada čitamo članak tiskan na bijelom papiru. Iako se 'bijela

⁵⁴ Kant 82

⁵⁵ STEPHEN PALMQUIST, *Analytic Aposteriority and its Relevance for Twentieth Century Philosophy*, Hong Kong Baptist University, 2012., 4.

Dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/331889313_Analytic_Aposteriority_and_its_Relevance_for_Twentieth_Century_Philosophy (preuzeto: 01.08.2020.)

boja' veže uz pojam papira, papir može biti i druge boje pa je njegova 'bijelost' ovisna o iskustvu, odnosno o neposrednom kontaktu s istim. Ukoliko se takav perceptivni slučaj može smatrati analitičkim, mogućnost postojanja analitičkih a posteriori sudova čini se opravdana.⁵⁶

Jedno od rješenja "spašavanja" analitičkih a posteriori sudova ponudio je i José Bernardete (1928. - 2016.): nužno je dokazati kako su analitičke istine zapravo derivirane preciznim ispitivanjem iskustva te zato, trebaju biti shvaćene kao ovisne o iskustvu. Bernardete tako apelira na dva presudna osjetila kojima čovjek dobiva informacije o vanjskom svijetu - vid i sluh. Sluh je osjetilo koje percipira zvuk, kojega Bernardete razlaže na tri temeljne komponente (što je posebno uočljivo tijekom analize partikularnog glazbenog djela): visinu tona, boju zvuka i glasnoću. Čini se kako se navedene karakteristike zvuka esencijalno razlikuju od jezičnih (formalnih) karakteristika njegova "C-durstva"⁵⁷. Bernardete potvrđuje kako su jezične analitičke propozicije nužno apriorne, no s druge strane, kada je riječ o analizi "C-durstva", istinitost mora biti opravdana iskustvom. Drugi primjer koji nam daje Bernardete jest Humeova diskusija o mogućnosti otkrića nove nijanse plave boje. Bernardete se tako pita: "Kako je moguće spoznati ovu do sad nepoznatu boju? Iskustvom? Svakako." Utoliko, propozicija koja tvrdi da "Postoji nova nijansa plave boje" jednako je analitička kao i propozicija "Plavo je boja", no da bismo otkrili njeno postojanje (i tako dokazali istinitost propozicije), potrebno ju je iskustveno percipirati. Klasifikacija je takve propozicije a posteriori te njeno opravdanje, zahtijevajući oslanjanje na ljudska osjetila, reflektira dvostranu situaciju: ako a posteriori aspekti ne mogu biti definirani bez izlaska iz subjektivne percepcije u direktno iskustvo koje predikat objašnjava, riječ je o sintetičkom sudu, no ukoliko subjekt kao takav može iskusiti primjenjivost predikata (kao što su npr. sudovi: "Svaki ton ima svoju visinu" ili "Svaka boja ima svoju nijansu"), onda su takve propozicije analitičke, iako su nam spoznatljivije isključivo iskustveno, a posteriori.⁵⁸

5. Kantova metafizika sudova: Transcendentalni idealizam

⁵⁶ Ibid., 5.

⁵⁷ "C-durstvo" kao slobodan prijevod termina "Middle-C-ness" kojeg Bernardete navodi kao jednu od mogućih karakteristika zvuka; sadržaj termina promijenjen je zbog jezičnih barijera doslovnog prijevoda na hrvatski jezik

⁵⁸ Palmquist 7

Prema Kantu, “moć suđenja” središnja je kognitivna aktivnost ljudskog uma, a sudovi su objektivno valjani (istiniti) ako i samo ako je metafizika transcendentnog idealizma točna. U ovom dijelu završnog rada, pozornost će se obratiti na obrazloženje ključne veze između prosuđivanja i transcendentnog idealizma.

Transcendentalni idealizam spaja dvije teze: 1) “kognitivni idealizam”, koji pretpostavlja da su objekti ljudske spoznaje ništa drugo nego li osjetilne pojave, odnosno pojave zavisne o umu, a ne stvari po sebi (noumena), te 2) “reprezentativni transcendentalizam”, prema kojemu sve reprezentacije i njihovi sadržaji nužno odgovaraju oblicima tj. strukturama naših urođenih spontanijih kognitivnih sposobnosti. Konačno, u svojoj najsnažnijoj verziji, transcendentalni idealizam pretpostavlja kako svi predmeti našeg iskustva, nisu ništa drugo nego li ono što mi predstavljamo da jesu, vođeni a priori normativnim principima našeg razuma, prilikom čega se naša spoznaja ne podudara s objektima koje zahvaćamo, već suprotno, ti predmeti nužno odgovaraju našim urođenim, a priori kognitivnim sposobnostima. Uključi li se u ovu formulaciju transcendentnog idealizma teza o propozicijskom prioritetu, slijedi da su svi predmeti ljudskog iskustva identični propozicijskim sadržajima objektivno valjanih sudova, također i da su svi osnovni fenomenalni oblici (strukture) predmeta ljudskog iskustva tipski identični prostorno-temporalnim, logičko-sintaktičkim i logičko-semantičkim oblicima propozicijskih sadržaja empirijskih sudova kao rezultatima kognitivnih sposobnosti osjetilnosti, razuma i uma, što u konačnici oblikuje jedinstven princip razmišljanja odnosno prosuđivanja.⁵⁹

Transcendentalni idealizam, utemeljen u moći suđenja, uvelike oblikuje Kantovu teoriju istine: ako je najjača verzija transcendentnog idealizma točna, tada svakom istinitom empirijskom sudu nužno odgovara i stvarna empirijska činjenica i obratno, kao što i svakom istinitom a priori sudu, nužno odgovara neka objektivno stvarna, pojmovno ili intuitivno (zorno) prisutna forma unutar čitavog niza logički ili iskustveno mogućih svjetova. Utoliko, Kantova je pozicija antirealistička - suprotno od realizma, antirealizam pretpostavlja da način na koji nam stvari izgledaju određuje kakve one zapravo jesu.⁶⁰ Transcendentalno gledano, mi smo ti koji svijetu namećemo istinu, a jamcem istinitosti, nužno i isključivo bivaju teza o transcendentnom idealizmu združena s tezom o prioritetu propozicije, što se naziva “transcendentnom istinitošću sudova”. S druge strane, “transcendentalna lažnost sudova”, prema Kantu, nužno je rezultat

⁵⁹ Hanna

⁶⁰ BORAN BERČIĆ, *Filozofija*, sažeto e-izdanje, Zagreb, 2012., 264.

Dostupno na: <https://www.ibis-grafika.hr/shop/> (preuzeto: 05.08.2020.)

ideosinkrazije odnosno slučajnog “kvara” u procesu kognitivnog stvaranja datog suda i tako predstavlja puku “performativnu pogrešku” u radu naših kognitivnih sposobnosti, ali ne i jaz naše transcendentalne kognitivne kompetencije. Na taj će način Kant obraniti transcendentalni idealizam istinitosti sudova i odbaciti svaku ozbiljnu skepsu na transcendentalnoj razini.⁶¹

5.1. Prigovori transcendentalnom idealizmu Immanuela Kanta

Prvi će prigovor Kantovoj teoriji spoznaje biti da je njegova antirealistička teorija spoznaje verifikacionistička pozicija: prema verifikacionističkoj teoriji značenja, “iskazi su smisleni samo u onoj mjeri u kojoj su empirijski provjerljivi”⁶² odnosno čija se istinitost može utvrditi pojmovnom analizom i analizom logičke forme. Čini se kako se ne može poreći da u Kantovoj teoriji spoznaje postoje verifikacionistički elementi, a što se ponajviše ogleda u postojanju antirealističkog, u sudu utemeljenog “kriterija empirijske istine”. Ipak, Kant nije redukcionist⁶³ po pitanju značenja, odnosno ne pretpostavlja da je propozicijski sadržaj suda pravilo za potvrđivanje odnosno opovrgavanje suda iz osjetilnog iskustva. Premda se čini kako Kant pretpostavlja da je propozicijski sadržaj suda smislen (objektivno valjan) samo ako sadrži pravilo za potvrđivanje ili opovrgavanje te tvrdnje u sudu iz osjetilnog iskustva, to ni na koji način ne “iscrpljuje” propozicijski sadržaj tog suda: propozicijski sadržaj svakog suda, za Kanta, sadrži snažnu korespondenciju s vanjskim činjenicama utemeljenu u skupu a priori logičkih formi koje proizlaze iz čistog razuma kao i a priori racionalnog, subjektivnog jedinstva višeg reda koje proizlazi iz sposobnosti racionalne samosvijesti. Utoliko, može se reći kako je, u najmanju ruku Kant slabi verifikacionist, odnosno kako su verifikacionistički elementi njegove teorije sudova značajno oslabljeni semantičkim ne-redukcionizmom, empirijskim realizmom (antirealizmom) te umjerenim racionalizmom.⁶⁴ Utoliko, tvrdeći da „Sunce izlazi svaki dan“,

⁶¹ Hanna

⁶² Berčić, 205

⁶³ Redukcionističke teorije: “teorije koje tvrde da mentalno postoji, ali da zapravo nije ništa drugo do li vrsta nečeg drugog, u pravilu fizičkoga.” (Berčić, 2012:270)

⁶⁴ Hanna.

unatoč činjenici da je takva propozicija opravdana iskustveno, na osnovi čistog koncepta uzročnosti koji postoji u našem umu (neovisno u vanjskom svijetu), čovjek zaključuje i potvrđuje zakone koji vrijede u vanjskom svijetu.

Drugi značajan prigovor⁶⁵ Kantovoj teoriji prosuđivanja naziva se “problemom odozgo prema dolje” (eng. *the top-down problem*). Taj problem pogađa Kantovu transcendentalnu logiku sudova, a time posljedično i teoriju čistog razuma: čak i ako se prihvati njegova transcendentalna doktrina sudova, Kant nije ponudio dovoljno dobar razlog da bismo prihvatili tezu da ne mogu postojati osjetilne pojave (odnosno objekti) koje se ne mogu svesti pod transcendentalne principe prirode. U “Kritici čistog uma”, posebnu uzročno-zakonodavnu povezanost svih osjetilnih pojava s transcendentalnim principima, Kant naziva “transcendentalnim afinitetom” osjetilne mnogostrukosti intuicija. Iznoseći najjaču verziju transcendentalnog idealizma, Kant će tvrditi kako iz transcendentalnog afiniteta izravno slijedi i “empirijski afinitet” osjetilne mnogostrukosti intuicija (zorova): budući da empirijski afinitet predstavlja potpunu primjenu na stvarnu empirijsku prirodu prema transcendentalnim načelima, slijedi da je empirijski afinitet jednak “sustavnom jedinstvu prirode”. Dakle, Kant će tvrditi kako je sustavno jedinstvo prirode, trivijalna posljedica transcendentalnog afiniteta. Također, u drugoj *kritici*, “Kritici moći suđenja”, Kant jasno tvrdi kako transcendentalni afinitet mnogostrukosti ne podrazumijeva empirijski afinitet mnogostrukosti odnosno sustavno jedinstvo prirode. Nadalje, u trećoj *kritici*, “Kritici rasudne moći”, Kant još povezuje načelo sustavnog jedinstva s regulativnom upotrebom sudova okusa, tvrdeći kako je potonji subjektivno nužan transcendentalni princip. Ali, ukoliko je načelo sustavnog jedinstva samo subjektivno, a ne objektivno nužno, utoliko nam Kant nije pokazao da se sustav uzročnih zakona prirode mora u potpunosti primijeniti na osjetilne pojave ili predmete, već kako bismo mi trebali vjerovati da se on u potpunosti primjenjuje na osjetilne pojave odnosno predmete iz vanjskog svijeta. Drugim riječima, pozivajući se na transcendentalni afinitet, još uvijek postoji mogućnost nepotpune primjene transcendentalnih zakona na prirodu. Utoliko, transcendentalni shematizam čistih pojmova nije dovoljan za premošćivanje jaza

⁶⁵ Uz ovaj, postoji i problem “odozdo prema gore”, no radi jednostavnosti prikaza, te zbog toga što je dijelom sadržan u zrcalnom problemu “odozgo prema dolje”, u ovom je radu izostavljen

između kategorija i osjetilnih pojava, uslijed čega transcendentalna doktrina može biti odbačena, čime i čitava Kantova teorija spoznaje.⁶⁶

Treći prigovor Kantovom transcendentalnom idealizmu, utemeljen je u Descartesovom tzv. “argumentu iz sna”: teza o centralnosti, teza o prioritetu propozicija te teza o transcendentalnom idealizmu, zajednički uvjetuju “transcendentalnu istinitost” suda, što pretpostavlja nužnost da svaki dobro formiran sud korespondira stvarnom predmetu iskustva, tj. odnosi se na stvarnu empirijsku činjenicu. Pretpostavi li se da su sve osjetilne pojave koje odgovaraju kriterijima empirijske i transcendentalne istine ništa drugo nego li uzročno-dobro-uređeni dijelovi unutarnjeg osjećaja mislitelja, tada bilo koji predmet iskustva može biti ništa drugo nego li vrlo koherentan san ili halucinacija: svatko može savršeno jasno sanjati odnosno halucinirati brod koji ide nizvodno, na isti način kao kad ga zaista i vidi. Utoliko, može se kazati kako ništa unutar Kantove transcendentalne metafizike suđenja, neće jamčiti da bilo koji skup osjetilnih pojava ili predmeta (koji zadovoljavaju kriterije istinitosti i objektivnosti) zaista i jest postojećim materijalnim objektom u vanjskom svijetu, ne i samo uzročno-dobro-uređenom mentalnom slikom koja odgovara unutarnjoj intuiciji, tj. pukom “utvarom mog mozga”.⁶⁷

6. Zaključak

Kantova teorija sudova utemeljena u transcendentalnom idealizmu, suočava se s barem tri ozbiljna prigovora (poglavlje 5.1.), no tako što ujedno ne znači da bismo čitavo Kantovo nasljeđe trebali sustavno odbaciti. Uzmemo li u obzir mogućnost napuštanja najснаžnije verzije transcendentalnog idealizma koja počiva na pretpostavci da “teza o transcendentalnom idealizmu” uvjetuje valjanost “teze o centralnosti” i “teze o prioritetu propozicija”, još uvijek nam ostaje Kantova teorija o ljudskoj racionalnosti utemeljena u teoriji sudova, sa svojim specifičnim prikazom prirode i vrsti sudova, orijentiranima na antropocentričnu empirijsku smislenost i istinitost propozicija. Utoliko, može se kazati kako je Kantova teorija suđenja temeljito kognitivistička, ali ujedno anti-psihološka i anti-platonistička, tako odbacujući

⁶⁶ Hanna

⁶⁷ Ibid.

mogućnost da su kognitivne prosudbe ništa drugo nego li mentalne reprezentacije odnosa ideja, ujedno kombinirajući sva moguća "lica" prosudbe u jedinstvenu doktrinu: sudovi su kompleksne svjesne kognicije koje i) se referiraju na predmet direktno (intuicijama) ili posredno (pojmovima), ii) sadrže pojmove koji su uvjetovani objektima iz vanjskog svijeta ili drugim konstitutivnim pojmovima, iii) oprimijenjuju čiste logičke principe te donose zaključke na temelju čistih logičkih zakona, iv) u osnovi uključuju primjenu pravila odnosa predmeta prosudbe i intuicija, v) izražavaju istinitost ili lažnost propozicija, te su vi) medijatori u formiranju vjerovanja i ostalih intencionalnih oblika djelovanja- čovjek vjeruje i posljedično djeluje na temelju izraženih propozicija tj.njihove istinitosti. Utoliko, bez obzira što najjača verzija transcendentalnog idealizma ne uspijeva premostiti kontradikcije koje nastaju spajanjem triju glavnih teza, tako što, zasigurno ne umanjuje vrijednost, relevantnost i utjecaj Kantove teorije prosudbe na suvremena filozofska promišljanja, filozofiju jezika, odnosno epistemologiju uopće. Moglo bi se kazati kako je Kant među prvim filozofima koji je ukazao na suštinsku povezanost naših vjerovanja (odnosno djelovanja) s načinom na koji vjerovanja uopće formiramo: istiniti sud, kao logički, sintaktički i semantički valjano jezično sredstvo, jedini je alat kojime čovjek svakodnevno formira vjerovanja o svijetu, a na temelju kojih isti donosi zaključke, djeluje i napreduje. Utoliko, sud kao primarno sredstvo ljudskog racionalnog aparata, jedini je mogući način formiranja ljudskih vjerovanja na osnovi kojih čovjek usmjereno djeluje, što Kantovu spoznajnu teoriju, bez obzira na (ne)mogućnost transcendentalnog idealizma, čini krucijalnom za razumijevanje odnosa i ograničenja mogućnosti ljudske spoznaje.

7. Popis literature

Knjige:

- Buroker, Jill Vance, *Kant's Critique of Pure Reason - An Introduction*, Cambridge University Press, New York, 2006.
- Dicker, George, *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*, Oxford University Press, New York, 2004.

- Kant, Immanuel, *Kritika čistog uma*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984.
- Korner, Stephan, *Kant*, Penguin Books, London, 1955.

E- knjige:

- Berčić, Boran, *Filozofija*, sažeto e-izdanje, Zagreb, 2012., dostupno na:
<https://www.ibis-grafika.hr/shop/> (preuzeto: 05.08.2020.)

Stručni članci:

- Hanna, Robert, *Kant's Theory of Judgment*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward N. Zalta (ur.), 2018., dostupno na:
<https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/kant-judgment>
(preuzeto 10. 07. 2020.)
- Kant, Immanuel, *What is Enlightenment?* (1784.), preveo Ted Humphrey, Hackett Publishing, 1992., dostupno na:
https://www.stmarys-ca.edu/sites/default/files/attachments/files/Kant--What%20Is%20Enlightenment_.pdf (preuzeto: 15. 07. 2020.)
- Macan, Ivan, *Immanuel Kant (1724. - 1804.)*, Udruga za promicanje filozofije Filozofija.org, Zagreb, dostupno na: https://www.filozofija.org/wp-content/uploads/Povijest_fil.org/Moderna_pdf/Immanuel-Kant-final.pdf (preuzeto: 05.08.2020.)
- Maršić, Silvio, *Immanuel Kant i problem religije (Boga) (Kritička i transcendentalna filozofija)*, O Bogu i nama, Spectrum - časopis studenata KBF-a, 144., dostupno na:
<https://hrcak.srce.hr/file/60609> (preuzeto: 15.07.2020.)
- Palmquist, Stephen, *Analytic Aposteriority and its Relevance for Twentieth Century Philosophy*, Hong Kong Baptist University, 2012., dostupno na:
https://www.researchgate.net/publication/331889313_Analytic_Aposteriority_and_its_Relevance_for_Twentieth_Century_Philosophy (preuzeto: 01.08.2020.)

8. Popis tablica

- Tablica 1: Kantova tablica sudova